

ALTAY/OYROT TÜRKÇESİNİN RUSÇADAN YAPTIĞI KAVRAM ÇEVİRİLERİ

*Mehmet ÖZEREN**

ÖZET

Altay Türkçesi, uzun yıllar Moğolca ve Rusçanın etkisi altında yaşamıştır. Özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren Rusça ile ilişki içerisinde bulunmuş ve bu ilişki neticesinde Rusçadan aldığı söz varlığının yanı sıra Rusçadan kavram çevirileri de yapmıştır. Bu çalışmada da Altay Türkçesinin günlük hayatta Rusçadan yaptığı kavram çevirileri çeşitli başlıklar altında, sebep ve nitelikleriyle verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altay / Oyrot Türkçesi, Rusça, kavram çevirisi.

CONCEPT TRANSLATIONS FROM RUSSIAN TAKEN BY ALTAIC/OYROT TURKISH

ABSTRACT

Altaic Turkish has been under the influence of Mongolian and Russian for long years. Especially, from the beginning of the 19th century, it has been connected with Russian and as a result of this connection, in addition to taking vocabulary it has also done concept translations from Russian. In this study, the concept translations taken from Russian's colloquial language by Altaic Turkish are given under several titles with their reasons and characteristics.

Key Words: Altaic / Oyrot Turkish, Russian, concept translation.

*Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
mehmetozeren@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Türkçe, geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Yayıldığı alan genişledikçe diğer dillerle arasındaki ilişki de kaçınılmaz olmuştur. Türkçe bu süreçte hem etkileyen hem de etkilenen olmuştur. Türk milleti, yöneten konumunda olduğu zaman daha çok etkileyen iken (Osmanlıca'nın Balkan dilleri üzerindeki etkisi gibi), yönetilen konumunda ise etkilenen olmuştur. Ruslar tarafından yıllardır *yönetilmiş* olan Türkistan'daki Türklerin *dilleri* de Rusçanın her alanda üst dil olarak dayatılmasından dolayı Rusçadan etkilenmiştir. Bu etki, Altay Türkçesinde 250 yıl önce başlamış ve Altay Türkçesi gibi konuşanı daha az olan Türk lehçelerinde çokça hissedilmiştir.

“Altay / Oyrot” Kavramı:

Altay Türkleri uzun süre Moğol hakimiyeti altında yaşamışlardır. Cunar Hanlığını oluşturan Moğol kabilesine “Oyrot” dendiği için, onların hakimiyetindeki Altay Türklerine de “Oyrot” denilmiştir¹. Dolayısıyla Altay Türkçesine de “Oyrotça” denmiştir. 1947 yılına kadar kullanılan “Oyrotça” bu tarihten sonra yerini “Altayca/Altay Türkçesi” ifadesine bırakmış, “Oyrot” bölge adı da “Gorno Altay (Dağlık Altay)” olarak değiştirilmiştir².

Altay Türkçesi:

Altay Türkçesi, Güney Sibirya bölgesindeki Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti'nin yaklaşık % 30'unu oluşturan 60 bin civarındaki Altay Türkünün konuştuğu bir Türk lehçesidir³. Bu bölgede konuşulan Altay Türkçesi, güney grubu (Altay, Teleüt, Telengit) ve kuzey grubu (Tuba, Kuman, Çalkan) olmak üzere iki ağız grubundan oluşur ve yazı dili güney grubundaki Altay Kişi ağızına dayanır⁴. Altay Türkçesini Radloff “*Doğu Şiveleri*” arasında, Ramstedt “*Kuzey Grubu*” arasında, Samoyloviç “*Tav Grubu*” arasında, Baskakov ise Türk Dillerinin Doğu Hun Dalı'nın Kırgız-Kıpçak Grubu arasında tasnif etmiştir⁵. Altay Türkçesi, ağızları ve folkloru üzerine en önemli çalışmaları ise N. A. Baskakov yapmıştır⁶.

¹ N. A. Baskakov, “Altayskiy Yazık”, *Yazıkı Mira, Tyurkskie Yazıkı*, Bişkek 1997, s. 179.

² N. A. Baskakov, *Tyurkskie Yazıkı*, İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı, Moskva 1960, s. 218.

³ N. A. Baskakov, *agm.*, s. 179.

⁴ N. A. Baskakov, *agm.*, s. 179; Figen Güner DİLEK, “Altay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Ed. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 1014.

⁵ Ahmet Buran; Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 25-30; N. A. Baskakov, *agm.*, s. 179.

⁶ Altay Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar için şu iki çalışmaya bkz.:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Altay Türkçesi-Rusça İlişkileri ve İki dillilik:

Altay Türkçesi dört tarihi dönemde ele alınır: **1)** Eski Türkçe dönemi (VI-VIII-XII. yy.); **2)** Moğol dönemi (XIII-XVII. yy.); **3)** Rus kolonisi olunan dönem (XVIII-XX. yy.); **4)** Ekim Devrimi sonrası yani Oyrot Otonom Bölgesi dönemi⁷. Görüldüğü gibi Altay Türkçesi uzun yıllar komşu yabancı dillerden Moğolca ve Rusçanın etkisi altında yaşamıştır. Özellikle 18. yüzyılın başlarından itibaren Rusça ile ilişki içerisinde bulunmuş ve bu ilişki neticesinde Rusçadan aldığı söz varlığının⁸ yanı sıra kavram çevirileri de yapmıştır⁹.

Altay Türklerinin büyük çoğunluğu Altay Türkçesi ile birlikte Rusçayı da kullandıkları için iki dillidirler¹⁰. İki dillilik, bireyin çeşitli nedenlerle ve değişik koşullar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması ya da ikinci bir dili anadiline yakın düzeyde öğrenmesi durumuna denir¹¹. Gerçek dünyada iki ya da çok dilli yaşamak son derece doğal ve olağansa da, dilbilim ve ruhbilim çalışmalarında tek dilli yaklaşım yakın zamana kadar egemen olmuştur. Buna göre her insanın bir tek anadili olur. Kişi bu anadili yoluyla dünyayı tanır, düşünür, hisseder, başka hiçbir dil bunu sağlayamaz diye düşünülmüştür¹². Ancak Türk dünyasının tamamı göz önüne alındığında, bugün dünya Türklüğü içinde Türkiye Türklerinin dışında diğer Türk boylarının tamamının iki dilli olduğu görülmektedir. Dünya üzerindeki Türkler, kendi ana dillerinin yanı sıra, yaşadıkları yerlere bağlı olarak Rusça, Arapça, Farsça, Çince, Bulgarca, Yunanca, Sırpça, Almanca, Fransızca, İngilizce gibi bir dili, ikinci dil olarak kullanmaktadırlar. Bu durum da bu bölgelerdeki Türkçeyi daha çok yabancı dillerin tesirine maruz bırakmakta, hatta Türkçenin zamanla ikinci plana atılmasına yol açmaktadır¹³.

L. N. Tıbkova, "N.A.Baskakov i Altayskaya Filologiya" **Altayskaya Filologiya** (Sbornik Nauçnih Trudov), (Haz. L. N. Tıbkova, N. N. Tıdkova), Gorno-Altaysk 2001, s. 3-8.

N. A. Baskakov, **Altayskiy Yazık** (Vvedenie v İzučenie Altayskogo Yazıkı i Ego Dialektov), Akademi Nauk SSSR, Moskva 1958, s. 5-26.

⁷ N. A. Baskakov, T. M. Toşakova, **Oyrotsko-Russkiy Slovar**, OGİZ, Moskva 1947, s. 233.

⁸ Altayca-Türkçe Sözlük'teki 13.000 söz varlığının yaklaşık % 3.60'ı (467 sözcük) Rusçadan alıntı olarak verilmiştir: Bkz.: **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Haz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali, Muvaffak Duranlı), TDK Yay., Ankara 1999.

⁹ Altay Türkçesine komşu Müslüman Türk lehçeleri yoluyla Arapça ve Farsça sözcükler de girmiştir. Bkz. N. A. Baskakov; T. M. Toşakova, **age.**, s. 234.

¹⁰ N. A. Baskakov, **agm.**, s. 179.

¹¹ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, 3.C., TDK Yay., Ankara 2007, s. 26.

¹² Emel Huber, **Dilbilime Giriş**, Multilingual Yay., İstanbul 2008, s. 108.

¹³ Ercan Alkaya, **İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümelere**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/8 Fall 2009

Türkistan'daki diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Altay Türklerinde de iki dillilik bir sorun haline gelmiştir. Marksist anlayışa uygun olarak Türkistan'daki Türklerin dilleri de "böl-parçala-yönet" uygulamasına tabi tutulmuştur. Önce ayrı ayrı yazı dilleri oluşturulmuş, hayatın her alanında Rusça özendirilmiş, bilgi ve özentî yoluyla Rusça alıntı sözcüklerin sayısı arttırılmış ve bununla da kalınmamış Rusçadan kavram çevirileri yapılmış, bilimde ve resmi işlerde hep Rusça kullanılır olmuştur.

Marksizmin anlayışına göre dilbilgisi sistemi ile esas kelime hazinesi, dilin temelini, spesifik karakterinin özünü oluşturur; dil son derece istikrarlı ve zorla asimilasyona karşı gayet dayanıklıdır¹⁴. Bu nedenle, dilin eski kaliteden yeni bir kaliteye geçişi patlayışla veya mevcut dilin yıkılıp yerine yeni bir dilin kurulmasıyla değil, yeni kaliteye ait unsurların yavaş yavaş birikmesi ve eski kaliteye ait unsurların yavaş yavaş sönmesiyle gerçekleşebilirdi¹⁵. Bu anlayışla hareket edilmiş ve yönetenlerin dili yönetilenlerin diline üstün gelmeye başlamıştır. Ayrı diller konuşan iki ulus bir araya geldi mi, çok defa hakimiyeti elinde bulunduranların kullandığı kelimeler hakimiyet altında yaşayanların gündelik diline girer¹⁶. Temas halindeki toplumsal grup dilleri arasındaki etkileşimler, dolayısıyla, dillerin yapısını istisnai olarak etkiler. Ama yakın dönem incelemeleri ışığında ve kısmen de dilbilimsel coğrafya ve dalgalar teorisindeki gelişmelerin etkisiyle temas fenomenlerinin öneminin daha büyük olduğu görülmüştür¹⁷. Stalin: "Rus dili için böyle olmuştur. Tarihi gelişme seyri içinde başka kavimlerin dilleri onunla kruvazman yapmış (çakışmış, ilişki kurmuş) ve bu kruvazmanlardan o daima galip çıkmıştır."¹⁸ diyerek dilin bir araç olarak kullanılmış olduğunu ve dil siyasetlerini açıklamış olur.

Alıntı Sözcük-Sözcük Çevirisi ve Dil-Düşünce İlişkisi:

Öncelikle bir dil başka bir dilden sözcük alır/verir, sözcük çevirisinde bulunur. Öyleyse sözcük alımı, sözcük çevirisi bir dil için ne anlam ifade eder? Öncelikle sözle karşılanamayan bir şey bilinemez ve bu türden sözlü bilgiler olmayınca düşünme gerçekleşemez. Dil olmadan yüksek bir ruh yaşamı da var olamaz.

and History of Turkish or Turkic, Volume 2/2, Spring, S. 2, www.turkishstudies.net, (Ed. Prof. Dr. Gürer Gülsevin- Dr. Mehmet Dursun Erdem), s. 42.

¹⁴ J. Stalin, **Maksizm ve Dil**, (Çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yay., İstanbul 1993, s. 59.

¹⁵ J. Stalin, **age.**, s. 64.

¹⁶ J. Vendryes, **Dil ve Düşünce**, (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yay., İstanbul 2001, s. 79.

¹⁷ Jean Perrot, **Dilbilim**, (Çev. Işık Ergüden), Dost Yay., Ankara 2006, s. 133.

¹⁸ J. STALİN, **age.**, s. 65.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Düşünmeye yarayan her bilgi, belirli bir sözcüğe sıkıca bağlıdır. Gerçek düşünme, sözcük olmadan tasarlanamaz¹⁹. Hamann: “Akıl, anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir; ama anlama dediğimiz şey ancak dille gerçekleşebilir. Dil olmasaydı akıl da olmazdı. Dil aklın hem organı, hem de ölçütüdür.” derken, Thomasius: “Dilsiz, sözsüz akıl yoktur.” der; W.Porzig: “Dil bilincin birinci kanıtıdır.” der; Leibnitz: “Dil aklın aynasıdır.” der,²⁰ bir Kırgız atasözü: “Til oydun sandığı eken / Dil düşüncenin sandığıdır.” der. O halde dilin her bir sözcüğü bir düşüncenin ürünü olduğuna göre, her millet kendi düşüncesinin ürünü olan sözcüklerle en iyi şekilde düşünür, yazar, bilim yapar.

Alıntı sözcükleri ise ancak taklit yoluyla kullanmış olacağımızdan, bir dilin konuşucularının da alıntı sözcük kullanımıyla düşünmekten yoksun kalacağı sonucu çıkar. Ancak alıntı sözcüklerin karşıladığı kavramlar o dil mantığı çerçevesinde dile çevrilmelidir. Yani bir dil, karşılaştığı yeni bir kavrama alıntı bir ad vermek zorunda değildir. O kavramı kendi diline çevirmelidir. Çünkü dilin kendisi bir çeviri olduğuna göre, yine çeviri olan başka bir dile neden çevrilemesin?²¹ Aksi takdirde çeviri diline ulaşmayan bir şey, o dili konuşanlar için yoktur. Her dil, dile getirdiği şeylerin çevirisidir. Dile getirilenler dile çevrilenlerdir. Dil, çevirdiklerinin toplamıdır. Bu anlamda çeviri, dil olmayan bir şeyin dil ortamına aktarılmasıdır²². Dilin büyük bir görevi çeviridir. Çevirmekle dil, varlığı insana belirli kılar. Dile çeviriler, varlığa sokulma yollarıdır. Neyin var olduğu, bu var olmanın özellik düzeni, kuruluşu, başka var olanlarla bağı, bu var olanla nelerin yapılabileceği hep dil çevirisine dayanır. Her dil çevirisi varlığa ilişkin bir yönelme olanağıdır²³. Ancak yabancı bir dilden sözcük çevrilirken çekilen güçlük ise, yabancı sözcüğün genel anlamı ile gönderimsel anlamları arasındaki ilişkinin belirlenememesinden kaynaklanır. Oysa çeviri için sözcüklerin gönderimsel anlamları daha önemlidir²⁴. Birebir çevirilerdeki tatsızlıklar bundan kaynaklandığından, alıntı sözcüklerin gönderimsel anlamları tespit edilerek dil kendi sözcüğünü alıntı sözcüğe tercih etmelidir.

¹⁹ Saim Ali Dilemre, **Genel Dil Bilgisine Giriş** (Tarihsel Bir çalışma), (Haz. Muna Yüceol Özezen), Karahan Kitabevi, Adana 2008, s. 6.

²⁰ Ahmet Buran, “**Dil ve Edebiyat**”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya - S. Kaan Yalçın - Murat Şengül), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s.170.

²¹ Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, YKY Yay., İstanbul 2008, s. 43.

²² Nermi Uygur, **age.**, s. 38.

²³ Nermi Uygur, **age.**, s. 39.

²⁴ Saim Ali Dilemre, **age.**, s. 41.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Kavram Çevirisi:

Bir dil için alıntı sözcüklerin ötesinde daha da tehlikeli olan durum, başka bir dilden kavram çevirisi/kavram tercümesi/anlam aktarımı/anlam kopyası yapmasıdır. Kavram çevirisi, bir kelimenin anlamının morfem morfem alıcı dile aktarılarak, verici dilin anlam örgüsünün özelliğini taşıyan; fakat alıcı dilin ses ve yapılarıyla karşılanan alıntılardır²⁵. Venders buna “kalıp aktarması” der. Zihninde iki dilin kalıpları bulunan bir kimse sık sık gündelik dilinde yabancı dilin kalıplarını kullanır²⁶. İki dilli kişi aslında ana dilini daha iyi bilen ve diğer dille düşüncelerini ifade derken zorlanan ve bu sebeple bazı kavramları kendi dilinden tercüme eden kişidir²⁷.

İki dilli kimselerin konuşmalarında dillerden birinde ötekinin etkisiyle değişimler olmasına *dil karışması* da denir²⁸. Dil karışmasını Weinreich “iki dillinin konuşmasında, birden fazla dile bağlanma nedeniyle, dillerden birinde ya da ötekinde meydana gelen sapmalar” biçiminde tanımlamakta ve dil karışımının önce sözcük düzeyinde olduğuna, bu arada çeviri sözcüklere rastlandığına dikkat çekmektedir. Ayrıca dil karışımının *sessel dil karışması* (ses dizgelerindeki karışma, yabancı vurguların belirmesi vb.), *dilbilgisel ilişkilerde karışma* (kimi biçim birimlerin aktarılması, dilbilgisel ilişkilerde karışma, eşdeğerli biçimbirimlerle kimi görevlerin belirtilmesi vb.) olmak üzere iki yönünün olduğunu belirtir. Mackey ise dil karışımını “bir dilin özelliklerini bir başka dili konuşur ya da yazarken kullanmaktır.” şeklinde açıklamaktadır²⁹.

Ahmet Buran ise kavram çevirisini daha teknik bir tanımla şöyle açıklar: “Dil göstergelerinin iki yanı vardır. Bunlardan biri gösteren diğeri ise gösterilendir. Gösteren daha çok ses ya da yazı ile temsil edilir. Gösterilen ise gösterenin karşıladığı, temsil ettiği şeydir. Kavram tercümelerinde biz sadece gösterilene kaynak dilden alıyoruz, göstereni ise kendi dilimizin unsurlarıyla karşılıyoruz. Bu tür aktarımlardaki yabancılık dışarıdan fark edilemediği için, adeta bedeni bizden ruhu başkasından karma bir yapı ortaya çıkmaktadır.”³⁰ Sözcüklerin ruhu sözcüğün soyut tasarımıdır. “Dillerin gerçek kimlikleri, bu soyut tasarımda, mantıkta, ruhta saklı olduğu için, verici

²⁵ Günay Karaağaç, **Dil, Tarih ve İnsan**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 103.

²⁶ J. Vendryes, **age.**, s. 81.

²⁷ Ercan Alkaya, **agm.**, s. 42.

²⁸ Doğan Aksan, **age.**, s. 27.

²⁹ Doğan Aksan, **age.**, s. 28.

³⁰ Ahmet Buran, “Dil İlişkileri ve Kavram Tercüme Üzerine Bir Değerlendirme”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya-S. Kaan Yalçın-Murat Şengül), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s. 272.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

dilin mantığını alıcı dilin ses göstergelerinin içine yerleştirmek dilin ruhunu, mantığını, dolayısıyla özgünlüğünü ortadan kaldırmaktadır.”³¹

Değişmeyen dil ölmüştür, yok demektir. Varsa yapay bir biçimde sürdürülüyor demektir. Yaşayan dilin karakteri, sonsuz bir değişimdir³². Ancak bu değişim dilin kendi iç yapısından kaynaklanırsa bunun adı gelişim olur. *Alıntılarla* bir dil gelişmez, aksine dil tehlikeye girer. Çünkü dillerin ölüm sebeplerinin temelinde başka bir dilden etkilenme vardır³³. İlk önce alıntı sözcüklerin kullanımı artar, daha sonra konuşurken dilden dile geçiş miktarında artışlar görülür, etkilenilen dilin özellikleri alınmaya başlanır³⁴. Bu da bir dilin sonunu hazırlamak anlamına gelir. Nitekim Altay Türkçesinde de daha çok Rusçanın etkisiyle alıntı sözcük sayısı artmakta, konuşmada dilden dile geçişler görülmekte³⁵, Rusçanın dilbilgisi özelliklerinden (biçimbilgisel, sözdizimsel, anlambilimsel) izler görülmektedir.

Bu makalede de Altay Türkçesinde günlük hayatta sıkça kullanılan kavram çevirileri üzerinde durarak, konuşanı gittikçe azalan bazı Türk lehçelerine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Temel kaynak olarak Nina Dayım'ın “Russko-Altaysko-Turetskiy Razgovornik, Gorno Altaysk 2003” adlı eserinden yararlanılmıştır. Tespit edilen örnekler konularına göre sınıflandırılmıştır. Her örnek; **Altay Türkçesindeki kullanımı**, Rusçadaki kullanımı, birebir çevirisi ve **Türkiye Türkçesindeki anlamıyla** birlikte yazılmış ve örneklerle ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır:

Altay Türkçesinin Rusçadan Yaptığı Kavram Çevirileri:

1. KABUL ETME, KENDİNİ TANITMA, TANIŞMA VE KİŞİSEL BİLGİ İÇEREN SÖYLEMLER

Kabul etme, kendini tanıtmaya, tanışma ve kişisel bilgi içeren ifadelerde Rusçanın etkisiyle geniş zaman kipinde ek-fiilin kullanılmadığı görülür:

Men Altay kiji = Ya Altaets = Ben Altaylı (**Ben Altaylıyım.**)

³¹ Ahmet Buran, *agm.*, s. 273.

³² Saim Ali Dilemre, *age.*, s. 20.

³³ Ahmet Buran, “**Çok Dilli Toplumlarda Dil İlişkileri ve İletişim Sorunları**”, *Makaleler* (Yay. Haz. Ercan Alkaya - S. Kaan Yalçın - Murat Şengül), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s. 182.

³⁴ David Crystal, *Dillerin Katli*, (Çev. Gökhan Cansız), Profil Yay., İstanbul 2007, s. 36.

³⁵ Figen Güner Dilek, *agm.*, s. 1014.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- Men Türk** = Ya Turok = Ben Türk (**Ben Türküm.**)
- Men ürençik** = Ya uçenik = Ben öğrenci (**Ben öğrenciyim.**)
- Men student** = Ya student = Ben öğrenci (**Ben öğrenciyim.**)
- Men üredüçi** = Ya uçitel' = Ben öğretmen (**Ben öğretmenim.**)
- Men işçi** = Ya raboçiy = Ben işçi (**Ben işçiyim.**)
- Men injener** = Ya injener = Ben mühendis (**Ben mühendisim.**)
- Men emçi** = Ya vıraç = Ben doktor (**Ben doktorom.**)
- Men tokar'** = Ya tokar' = Ben tornacı (**Ben tornacıyım.**)
- Men saduuçi** = Ya togovets = Ben tüccar (**Ben tüccarım.**)
- Men biznesmen** = Ya biznesmen = Ben iş adamı (**Ben iş adamıyım.**)
- Men rejisser** = Ya rejisser = Ben yönetmen (**Ben yönetmenim.**)
- Men ayl eezi** = Ya domohozyayka = Ben ev hanımı (**Ben ev hanımıyım.**)
- Men cöp** = Ya soglasen = Ben razı (**Ben razıyım.**)
- Men cat işçi** = Ya-inostrannıy raboçiy = Ben yabancı işçi (**Ben yabancı işçiyim.**)
- Men turist** = Ya-turist = Ben turist (**Ben turistim.**)
- Men musulman** = Ya musulmanin = Ben müslüman (**Ben Müslümanım.**)
- Men sürekey ırıstu** = Ya oçen' şçastliv = Ben çok mutlu (**Ben çok mutluyum.**)
- Sler kem?** = Kto vı? = Siz kim? (**Siz kimsiniz?**)
- Sler kaçançı kursta?** = V1 na kakom kurse? = Siz kaçınçı kursta? (**Siz kaçınçı kurstasınız?**)
- Men baştapkı kursta** = Ya na pervom kurse = Ben birinci kursta (**Ben birinci kurstayım.**)
- Men professor** = Ya professor = Ben profesör (**Ben profesörüm.**)
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Men dotsent = Ya dotsent = Ben doçent (**Ben doçentim.**)

Altay Türkçesinde karşılıklı konuşmalarda bazı ifadelerin Rusçadan bire bir çeviri olduğu görülür:

Adaar kem? = Kto vaş imya? = Adınız kim? (**Adınız nedir?**)

Sler kajı cerdeñ? = Otkuda vı? = Siz nerden? (**Siz nerelisiniz?**)

Slerle ne boldı? = Çto s vami? = Sizinle ne? (**Size ne oldu?**)

Kandıy cadaar? = Kak pojivaete? = Nasıl yaşıyorsunuz? (**Nasılsınız?**)

Kayda boldoor? = Gde vı bıli? = Nerede oldunuz? (**Neredeydiniz?**)

Körüşkençe! = Do skoroy vstreçi! = Görüşene kadar (**Görüşürüz!**)

2. AİLE DURUMU İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Aile durumu ile ilgili ifadelerde de Rusçanın etkisiyle geniş zaman kipinde ek-fiilin kullanılmadığı görülür:

Men bilelü = Ya jenat = Ben evli (**Ben evliyim** “Erkekler için”)

Men kijide = Ya zamujem = Ben evli (**Ben evliyim** “Bayanlar için”)

Men boydoñ = Ya holost = Ben bekar (**Ben bekarım** “Erkekler için”)

Kijige barbagam = Ne vışla zamuj = Erkeğe gitmedim (**Bekarım** “Bayanlar için”)

Kijige barganaar = Vıhodit’ zamuj = Erkeğe gitmek (**Evlenmek** “Bayanlar için”)

Sler bilelü be? = Vı jenatı? = Siz evli mi? (**Siz evli misiniz?** “Erkekler için”)

Sler ayıldı ba? = Vı jenatı? = Siz kadınlı mı? (**Siz evli misiniz?** “Erkekler için”)

Sler kijide be? = Vı zamujem? = Siz evli mi? (**Siz evli misiniz?** “Bayanlar için”)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Eye, men ayıldı = Da, ya jenat = Evet, ben kadınlı (**Evet evliyim** “Erkekler için”)

Men tul = Ya vdovets = Ben dul (**Ben dulum**)

Bis köp = Mı oçen’ mnogo = Biz çok (**Biz çoğuz.**)

Aile durumu ile ilgili bazı ifadelerde Rusçadan bire bir çeviri yapıldığı görülür:

Udabas kijige bararım = Skoro vihoju zamuj = Yakında erkeğe varacağım (**Yakında evleneceğim** “Bayanlar için”)

Eye, kijige bargam = Da, ya vısla zamuj = Evet erkeğe vardım (**Evet evlendim** “Bayanlar için”)

Biste baldar cok = U nas net detey = Bizde çocuklar yok (**Bizim çocuğumuz yok.**)

Slerdiñ bileerde kaç kiji? = Skol’ko çelovek v vaşey sem’e? = Sizin ailenizde kaç kişi? (**Sizin aileniz kaç kişi?**)

3. YOL, TAŞIT, YOLCULUK VE KONAKLAMA İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Rusçanın etkisiyle yol, taşıt, yolculuk ve konaklama ile ilgili ifadelerde de geniş zaman kipinde ek-fiilin kullanılmadığı görülür:

Bis kayda? = Gde mı? = Biz nerede? (**Biz neredeyiz?**)

Sler turist pe? = Vı turist? = Siz turist mi? (**Siz turist misiniz?**)

Yol, taşıt, yolculuk ve konaklama ile ilgili ifadelerde de Rusçadan birebir çeviri yapılmış olduğu görülür:

Mege barar kerek³⁶ = Mne nujno idti = Bana gitmek gerek (**Ben gitmeliyim.**)

Col böktü uçun slerge kayra barar kerek = Vam nado povernut’ nazad, tak kak dorogo zakrita = Yol kapalı olduğu için size geri dönmek gerek (**Geri dönmek zorundasınız; çünkü yol kapalı.**)

Motorlo ne boldı? = Çto sluçilos s motorom? = Ne oldu motorla? (**Motora ne oldu?**)

³⁶ Altay Türkçesinde buna benzer kullanımlar birleşik yüklem modeli olarak değerlendirilir. “-r kerek” (gerek), “-r argalu” (-ebil/-abil-), “-r uçurlu” (-meli/-malı), “arga bar” (-ebil/-a-bil-), “arga cok” (imkanı yok). Bkz.: A.T. Tıbıkova, **Glagolnoe Skazuemoe v Altayskom Yazıke**, Gorno-Altaysk 1989, s. 79-95.

Boş aylanış = Holostoy hod = Boş dönüş (**Rölanti**)

Serge kaçsa saatda anda bolor kerek? = Vo skol'ko časov vam nado bit' tam? = Size saat kaçta orada olmak gerek? (**Sizin saat kaçta orda olmanız gerek?**)

Mege beşte anda bolor kerek = Mne nado bit' tam v pyat časov = Bana saat beşte orda olmak gerek (**Benim saat beşte orda olmam gerek.**)

Mege telefon sogor kerek = Mne nujno pozvonit' = Bana telefon açmak gerek (**Benim telefon açmam gerek**)

Uçak 20 minutka oroytıp keler = Samolet priletit s opozdaniem na 20 minut = Uçak 20 dakikaya gecikerek gelecek (**Uçak 20 dakika gecikmeyle gelecek.**)

Slerde 15 kg artık cük = U vas 15 kg lişnego bagaja = Sizde 15 kg fazla yük (**Sizin 15 kg fazla yükünüz var.**)

Mende turist viza bar = U menya est' turistiçeskaya viza = Bende turist vize var (**Benim turist vizem var.**)

Erten meni 7 saatda oygozıp iyzeer = Razbudite menya, pojaluysta, zavtra v sem' časov = Lütfen yarın beni 7 saatte kaldırınız (**Lütfen yarın beni saat 7'de kaldırınız.**)

Tüşte ajanarı kaçsa saatda bolor? = Vo skol'ko obiçno obed? = Öğle yemeği kaç saatte yenir? (**Öğle yemeği saat kaçta yenir?**)

Eñirde ajanarı kaçsa saatda bolor? = Vo skol'ko obiçno ujin? = Akşam yemeği kaç saatte yenir? (**Akşam yemeği saat kaçta yenir?**)

Vokzal bararga eñ kıska col kajızı? = Kak koroçe vsego proyti na vokzal? = Gara gitmeye en kısa yol hangisi? (**Gara gitmek için en kısa yol hangisi?**)

Serge süre le çip-çike barar kerek = Vam nado vse vremya idti pryamo = Size hep dosdoğru gitmek gerek (**Hep dosdoğru gitmelisiniz.**)

Mında bir minutka toktoroor bo? = Ne ostanovites' li zdes na minutku? = Burada bir dakikaya durur musunuz? (**Burada bir dakika durur musunuz?**)

Serge bilet alar kerek = Vam nado vzyat' bilet = Size bilet almak gerek (**Sizin bilet almanız gerek.**)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Kanadın cazadaar ba? = V₁ otreMontirovali kırlo (*kanat*)?
= Kanadını tamir ettiniz mi? (**Çamurluğu tamir ettiniz mi?**)

Rusçadaki “vz-, vs-, vzo-” öneki fiile “yukarıya, bir şeyin üstüne hareket” anlamı katar. Aşağıdaki örnekte de Rusçadaki “letat’ = uçmak” fiiliyle “vz-” önekinin oluşturduğu anlam Altaycaya “uçup çıkmak” olarak yansımıştır:

Samolet beş saatta uçup çıkar = Samolet *vzletaet* v pyat’ çasov = Uçak beş saatte uçarak çıkar (**Uçak saat beşte kalkıyor.**)

Altay Türkçesinde birinci tip gelecek zamanın olumsuz soru şekli kurulurken şahıs eki soru edatına değil, olumsuzluk ekine eklenmektedir³⁷. Bu şekildeki kullanımlar Rusça soru cümlesi yapısının etkisi altındadır. Rusçada bir cümlenin soru sözcüğüne sahip olmadan olumlu ya da olumsuz soru anlamı taşıyabilmesi için vurgu, “li” ilgeci, “bı” ilgeci gibi unsurlar gereklidir³⁸. Altay Türkçesinde de birinci tip gelecek zamanın olumsuz soru şekli kurulurken şahıs eki olumsuzluk ekine eklenerek “*berbezeer (ne mogli vı prinesti, ne dadite), kolbobozoor (ne soedinite)*” biçimleri oluşmakta ve “*be*” soru edatının da Rusçadaki “*li*” ve “*bı*” ilgeçlerini karşılamak üzere eksiz kullanıldığı görülmektedir:

Mege bir stakan suu ekelip berbezeer be? = Ne mogli bı vı prinesti mne stakan vodi? = Bana bir bardak su vermezsiniz mi? (**Bana bir bardak su veremez misiniz?**)

Küünim bulganat, polietilen paket berbezeer be? = Menya toşnit, ne dadite li polietilenoviy paket? = Midem bulanıyor, bir naylon kese vermezsiniz mi? (**Midem bulanıyor, bir naylon kese veremez misiniz?**)

Mege taksi tudup berbezeer be? = Ne mogli bı vı vızvat’ dlya menya taksi? = Bana bir taksi çağırmasınız mı? (**Bana bir taksi çağıramaz mısınız?**)

Meni 32 61 56 nomerle kolbobozoor bo? = Ne soedinite li menya s nomerom 32 61 56 = Beni 32 61 56 numarayla bağlamazsınız mı? (**Beni 32 61 56 numaraya bağlar mısınız?**)

³⁷ Figen Güner Dilek, *agm.*, s. 1051

³⁸ Ayşe Pamir Dietrich, *Rusça Dilbilgisi*, Multilingual Yay., Ankara 2004, s. 213.

4. BANKA, KONTRAT VE KREDİ İŞLEMLERİ İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Banka, kontrat ve kredi işlemleri ile ilgili ifadelerde de Rusçadan birebir çeviri yapılmış olduğu görülür:

Onı nege toluydaar? = Na çto vı ih xotite obmenyat'? = Onu neye değiştiriyorsunuz? (**Onu neyle değiştiriyorsunuz?**)

Türk lirazına = Na turetskie lırı = Türk lirasına (**Türk lirasıyla**)

Dollarga = Na dollari = Dolara (**Dolarla**)

Mege kandy blanktı tolturar kerek? = Kakoy blank mne nado zapolnit'? = Bana hangi formu doldurmak gerek? (**Benim hangi formu doldurmam gerek?**)

Kontraktaardıñ proeginiñ aaylarıla cöpsinedis = Mı soglasnı s usloviyami vaşego proekta kontrakta = Kontratların taslağının koşullarıyla kabul ediyoruz (**Kontrat taslağının koşullarını kabul ediyoruz.**)

Beş protsentke baa tñjürer = Snizit' tsenu na pyat' protsentov = Beş yüzdeye fiyat düşürmek (**Yüzde beş fiyat indirmek**)

Altı protsentke baa ködürer = Povisit' tsenu na şest' protsentov = Altı yüzdeye fiyat yükseltmek (**Yüzde altı fiyat yükseltmek**)

Tölöböş öydi eki cılga uzadarına cöpsinedis = Mı soglasnı prodlit' l'gotny period na dva goda = Ödemesiz devri iki yıla uzatmaya kabul ediyoruz (**Ödemesiz devri iki yıl uzatmayı kabul ediyoruz.**)

Kredit cılga on protsentke berilip cat = Kredit predostavlyaetsya na desyat' protsentov godovıñ = Kredi yıla on yüzdeye veriliyor (**Kredi yıllık yüzde on faizle veriliyor.**)

5. EĞİTİM VE ÖĞRETİM İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Eğitim ve öğretim ile ilgili ifadelerde de Rusçadan kavram çevirisi yapılmış olduğu görülür:

Türk tilge kanayda üreneyin? = Kak mne nauçit'sya turetskomu? = Türk diline nasıl öğreneyim? (**Türk dilini nasıl öğreneyim?**)

Mege bir emeş taskadu kerek = Mne nado nemnogo praktiki = Bana biraz pratik yapmak gerek (**Benim biraz pratik yapmam gerek.**)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Bastıra üredüçilerge ol carayt = Vsem uçitelyam on nraivitsya = Bütün öğretmenlere o yarar (**Bütün öğretmenler ondan memnun.**)

Künine kaç lektsiya bolot? = Skol'ko lektsiy u vas v den'? = Gününe kaç ders oluyor? (**Günde kaç ders oluyor.**)

Mende bir kaç suraktar bar = U menya est' neskol'ko voprosov = Bende birkaç sorular var (**Benim birkaç sorum var.**)

Rusçadaki “uçitsya = öğrenmek” fiilinin de kavram çevirisi sonucu “okumak” fiilinin yerini aldığı görülür:

Uulm kandıy ürenet? = Kak uçitsya moy sın? = Oğlum nasıl öğreniyor? (**Oğlum nasıl okuyor?**)

Kızım kandıy ürenet? = Kak uçitsya moya doç'? = Kızım nasıl öğreniyor? (**Kızım nasıl okuyor?**)

Cakşı ürenbeyt? = Uçitsya nevajno = İyi öğrenmiyor (**İyi okumuyor.**)

Kayda ürenedeer? = Gde vı uçites' = Nerede öğreniyorsunuz? (**Nerede okuyorsunuz?**)

Altay filologiya fakul'tetinde ürenip cadım = Ya uçus' na fakultete altayskoy filologii = Altay filoloji fakültesinde öğreniyorum (**Altay filoloji fakültesinde okuyorum.**)

Yuridiçeskiy fakul'tette ürenedim = Ya uçus' na yuridiçeskom fakul'tete = Hukuk fakültesinde öğreniyorum (**Hukuk fakültesinde okuyorum.**)

Rusçanın etkisi ile Altay Türkçesinde belirtisiz ad tamlamasında iyelik ekinin düşürüldüğü görülür.³⁹

Altay til = Altayskiy yazık = Altay dil (**Altay dili**)

Anglıçan til = Angliyskiy yazık = İngiliz dil (**İngiliz dili**)

Frantsuz til = Frantsuzskiy yazık = Fransız dil (**Fransız dili**)

Nemets til = Nemetskiy yazık = Alman dil (**Alman dili**)

³⁹ Zeynep Korkmaz, bu şekildeki kullanımların kısa anlatım, yabancı dil, yabancı söyleyiş gibi yanlış etkilerle oluştuğunu ve Türkiye Türkçesinde de yaygınlaştığını ifade eder. Bkz.: Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 2007, s. 274. Buna benzer kullanımlar Anadolu ağzlarında da görülür. Bkz.: Ahmet Buran, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri**, TDK Yay., Ankara 1996, s. 57.

Arab til = Arabskiy yazık = Arab dil (**Arab dili**)

Pers til = Persidskiy yazık = Fars dil (**Fars dili**)

Kıtat til = Kitayskiy yazık = Çin dil (**Çin dili**)

Kontrol'my iş = Kontrol'naya rabota = Kontrol iş (**Kontrol işi**)

Bilim at = Uçenoe zvanie = Bilim ad (**Bilimsel unvan**)

İsim tamlamasının eksiz olarak kullanılması şu örneklerde de görülür:

Çuvaş Respublika = Çuvaşkaya Respublika = Çuvaş Cumhuriyet (**Çuvaş Cumhuriyeti**)

Tıva Respublika = Respublika Tıva = Tuva Cumhuriyet (**Tuva Cumhuriyeti**)

Altay Respublika = Respublika Altay = Altay Cumhuriyet (**Altay Cumhuriyeti**)

6. SAAT VE ZAMAN İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Altay Türkçesinde saat, zaman ifadeleri Rusçadan yapılan kavram çevirileri biçimiyle kullanılmaktadır:

Slerdi cañı cılla utkıp turum. = C novım godom = Sizleri yeni yılla kutluyorum (**Yeni yılınızı kutluyorum.**)

Mende boş öy cok. = U menja net svobodnie vremeni = Bende boş zaman yok. (**Boş vaktim yok.**)

Bir saat = Odin ças = Bir saat (**Saat bir**)

Saat on beş minut törtkö barıp cat = Çetvert çetvertogo = Saat on beş dakika dörde gidiyor (**Saat üçü çeyrek geçiyor.**)

Beş (on) minut beşke barıp cat = Pyat (desyat) minut pyatogo = Beş (on) dakika beşe gidiyor (**Saat dördü beş (on) geçiyor.**)

Carım altı = Polşestogo = Yarım altı (**Saat beş buçuk**)

On beş cogınañ altı = Bez çetverti şest = On beş yok altı (**Saat altıya çeyrek var.**)

Beş (on) minut cogınañ ceti = Bez pyati (desyati) minut sem = Beş (on) dakika yok yedi (**Saat yediye beş (on) dakika var.**)

On cogınañ beş = Bez desyati minut pyat = On dakika yok beş (**Saat beşe on dakika var.**)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Carım bir = Polpervogo = Yarı bir (**Bir buçuk**)

Saat cirme minut ongo barıp cat = Dvadtsat minut desyatogo = Saat yirmi dakika 10'a gidiyor (**Saat dokuzu yirmi geçiyor**).

Segis saatka eki bilet berzeer! = Dva bileta na vosem'časov pojaluysta! = Sekiz saate iki bilet veriniz! (**Saat sekize iki bilet veriniz!**)

Poçta kaç saatta açılır? = V kotorom çasu otrıvaetsya poçta? = Postane kaç saatte açılır? (**Postane saat kaçta açılır?**) (Bu cümleyi yukarıda zaman ifadeleri içine al)

Muzey kaç saatta açılır? = V kotorom çasu otrıvaetsya muzey? = Müze kaç saatte açılıyor? (**Müze saat kaçta açılıyor?**)

Ertenge cetire!⁴⁰ = Do zavtra! = Yarına kadar! (**Yarın görüşürüz!**)

Aysa slerde öy çok po? = İli u vas net vremeni? = Yoksa sizde zaman yok mu? (**Yoksa sizin zamanınız yok mu?**)

İsim tamlamasının eksiz kullanımı görülür:

Stene saat = Nastennie çası = Duvar saat (**Duvar saati**)

7. İŞ VE MESLEK İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

İş ve meslek ile ilgili diğer ifadelerde de Rusçadan kavram çevirisi yapıldığı görülür:

İş eki saattañ büder = Eta rabota budet zakonçena çerez dva çasa = İş iki saattan biter (**İş iki saat içerisinde bitirilecek**.)

Künine kaç saat işteydeer? = Skol'ko çasov v den' vı rabotaete? = Gününe kaç saat çalışıyorsunuz? (**Günde kaç saat çalışıyorsunuz?**)

İnjener ayına kaçını iştep alat? = Skol'ko zarabatıvaet v mesyats injener? = Mühendis ayına ne kadarını kazanıyor? (**Mühendis ayda ne kadar kazanıyor?**)

⁴⁰ Rusçadaki ön takı “do” (-e kadar)’nun etkisiyle Altay Türkçesindeki “cetire” son takı gibi kullanılmıştır. Aynı kullanım Tuvacada “çedir”, Hakasçada “çitire”, Şorcada “çettire”, Kırgızcada “cete” biçiminde de görülmektedir. Bkz.: T. E. Orsulova, “Prostranstvennie Poslelogi v Altayskom Yazıke”, **Teoreticeskie Voprosi Altayskoy Grammatiki** (Sbornik Nauçnih Trudov) (Haz. L. N. Tıbıkova), Gorno-Altaysk 2002, s. 140.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

8. YEMEK VE NEZAKET İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Yemek ile ilgili bazı ifadelerde ek-filin geniş zamanının kullanılmadığı görülür:

Sler sürekey küünzek! = V₁ oçen' lyubezn! = Siz çok nazik! (**Çok naziksiniz!**)

Sler süreen calakay! = V₁ oçen' lyubezn! = Siz çok nazik! (**Çok naziksiniz!**)

Altay Türkçesinde yemek ile ilgili bazı ifadelerde Rusçadan kavram çevirisi yapıldığı görülür:

Slerdi bir ayak çayla kündüleyin be? = Mogu ya vas ugostit' stakanom çaya? = Sizi bir fincan çayla ikram edeyim mi? (**Size bir fincan çay ikram edebilir miyim?**)

Sler uçun! = Za vas! = Sizin için! (**Şerefimize!**)

Mende slerge bir surak bar = U menya est' jelanie vam = Bende size bir istek var. (**Sizden bir isteğim var.**)

Gelecek zamanın olumsuz soru şekli kurulurken şahıs eki soru edatına değil, olumsuzluk ekine eklenmektedir. Yukarıda da açıklandığı gibi bu tip yapılar Rusça soru cümlesi yapısından kaynaklanmaktadır:

Bir emeş tus ekelip berbezeer be? = Ne prinesete li mne soli? = Biraz tuz getirmezsiniz mi? (**Biraz tuz getiremez misiniz?**)

Rusçadaki “ne-” ön ek olumsuzluk ekinin etkisiyle Altay Türkçesinde de fiilden önce olumsuzluk ifadesinin kullanıldığı görülür:

Bütün kalaş çok bolor = Segodnya hleba ne budet = Bugün ekmek yok olacak (**Bugün ekmek olmayacak.**)

9. ALIŞVERİŞ İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Alışverişle ilgili bazı ifadelerin Rusçadan kavram çevirisi yoluyla alındığı görülür:

Bu köylek mege süreen caradı = Mne oçen' ponravilos' eto plat'e = Bu elbise bana çok hoşuma gitti (**Bu elbise benim çok hoşuma gitti.**)

Alışverişle ilgili ifadelerde de gelecek zamanın olumsuz soru şekli kurulurken şahıs ekinin soru edatına değil, olumsuzluk ekine eklendiği görülebilmektedir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Bu alamalardı beskelep berbezeer be? = Ne vzvesite li eti yabloki? = Bu elmaları tartmazsınız mı? (**Bu elmaları tartar mısınız?**)

10. SAĞLIK İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Sağlık ile ilgili bazı ifadelerde ek-fiilin geniş zamanının kullanılmadığı görülür:

Sler ooru ba? = V₁ bol'mı? = Siz hasta mı? (**Siz hasta mısınız?**)

Men ooru = Ya bolen = Ben hasta (**Ben hastayım.**)

Altay Türkçesinde sağlık ile ilgili bazı ifadelerde Rusçadan bire bir kavram çevirisi yapıldığı görülür:

Ol biler vraç = On znayuşiy vraç = O bilir doktor (**O bilgili bir doktordur.**)

Mege emçiğe körüner kerek = Mne nado pokazat'sya vraçu = Bana doktora görünmek gerek (**Benim doktora görünmem gerek.**)

Slerge sakırğa kelijet = Vam pridetsya podajdat' = Size beklemek geliyor (**Sizin beklemeniz gerekecek.**)

Uyuktaar aldında bu emdi cu = Pered snom primi eto lekarstvo = Uyumanın önünde bu ilacı al (**Uyumadan önce bu ilacı al.**)

Mege tañkı tartarga caraar ba? = Mne mojno kurit'? = Bana sigara içmeye izin mi? (**Ben sigara içebilir miyim?**)

Slerge bir kaç kün ayılda oturur kerek = Vam nado neskol'ko dneý otдохnut' doma = Size birkaç gün evde oturmak gerek (**Sizin evde birkaç gün dinlenmeniz gerekiyor.**)

Rusçada fiillerin önüne gelen “pro-” öneki “geçmek” anlamı taşır. Rusça “studit'sya” fiili ise “soğumak, üşümek; ayazlamak” gibi anlamlar taşır. Dolayısıyla “prostudit'sya” fiili de “soğumaya, üşümeye geçmek” gibi bir anlam taşır. Rusça fiilin bu anlamı Altay Türkçesine kavram çevirisi (anlam aktarımı) olarak geçmiştir:

Sooko öttim = Ya prostudilsya = Soğuğa geçtim (**Soğuk aldım.**)

Rusçada fiillerin önüne gelen “pere-” öneki “bir yerden bir yere geçme, yer değiştirme” anlamı taşır. Rusça “nesti” fiili ise “(elle) taşımak, geçirmek” gibi anlamlar taşır. Dolayısıyla “perenesti” fiili de “bir durumdan başka bir duruma geçip gitmek” gibi bir anlam taşır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Rusça fiilin bu anlamı Altay Türkçesine kavram çevirisi (anlam aktarımı) olarak geçmiştir:

Cetkerdeñ ödüp çıktım = Ya perenes avariyyu = Kazadan geçip çıktım (**Kaza geçirdim.**)

11. SAYILAR İLE İLGİLİ SÖYLEMLER

Rusçadaki kesirli sayı kullanımı Altay Türkçesine kavram çevirisi olarak alınmıştır:

Bir protsent = Odin protsent = Bir yüzde (**Yüzde bir**)

Bejen protsent = pyat' desyat protsentov = Elli yüzde (**Yüzde elli**)

Bazı kullanımlarda da Rusçanın etkisi olduğu görülür:

Cılga üç cüs altan beş kün = V godu trista šestdesyat pyat dney = Yıla 365 gün (**Yıl 365 gündür.**)

SONUÇ

Sonuç olarak Altay Türkçesinin Rusça ile olan ilişkisi neticesinde Altay Türkçesine birçok alıntı sözcük girmiş, bunun yanı sıra Rusçadan kavram çevirisi de yapılmıştır. Yapılan kavram çevirileri dilbilgisi unsurları açısından şöyle sınıflandırılabilir:

a) Biçimbirim-Anlam İlişkili Kavram Çevirileri :

Rusçadan bu biçimde yapılan kavram çevirileri sonucunda Altay Türkçesindeki bazı çekim eklerinin kullanımında değişmeler, düşmeler olmuştur. Örnek:

Altay Türkçesinde yaygın olarak ek-eylemin geniş zamanının kullanılmaması: **Sler kem?** = Kto vı? = Siz kim? (**Siz kimsiniz?**); **Men Türk** = Ya Turok = Ben Türk (**Ben Türküm.**); **Men boydoñ** = Ya holost = Ben bekar (**Ben bekarım** "Erkekler için") vb.

Rusçadaki ifadeleri karşılayan hal eklerinin Türkçeye uyuşmaması: **Biste baldar cok** = U nas net detey = Bizde çocuklar yok (**Bizim çocuğumuz yok.**); **Mege beşte anda bolor kerek** = Mne nado bit' tam v pyat çasov = Bana saat beşte orda olmak gerek (**Benim saat beşte orda olmam gerek.**) vb.

b) Sözcük-Anlam İlişkili Kavram Çevirileri :

Rusçadan bu biçimde yapılan kavram çevirileri sonucunda Rusça sözcüklerden doğrudan anlam kopyalaması yapılmıştır. Örnek:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Rusçadaki “uçıtsya = öğrenmek” fiilinin, “okumak” fiilinin yerini alması: **Uulım kandy ürenet?** = Kak uçıtsya moy sın? = Oğlum nasıl öğreniyor? (**Oğlum nasıl okuyor?**).

Rusçadaki “krılo” (kanat) sözcüğünün olduğu gibi çevrilmesi: **Kanadın cazadaar ba?** = V₁ otreMontirovalı *krılo* (kanat)? = *Kanadını* tamir ettiniz mi? (**Çamurluğu tamir ettiniz mi?**) vb.

c) Söz dizim-Anlam İlişkili Kavram Çevirileri :

Rusçadan bu biçimde yapılan kavram çevirileri sonucunda da Rusça cümlelerdeki sözcük sırasına uyulmuştur. Özellikle zaman ve sayı ifadelerinde yaygın olarak görülür. Örnek:

Bir saat = Odin ças = Bir saat (Saat bir); Samolet beş saatta uçup çıkar = Samolet vzletaet v pyat' çasov = Uçak beş saatte uçarak çıkar (Uçak saat beşte kalkıyor.); Beş protsentke baa tujürer = Snizit' tsenu na pyat' protsentov = Beş yüzdeye fiyat düşürmek (Yüzde beş fiyat indirmek) vb.

Rusçanın Türkistan'daki Türk toplulukları üzerinde her alandaki hakimiyeti, beraberinde iki dilliliği, bu da Türk lehçelerini etkilenmeye açık hale getirmiştir. Rusçadan Altay Türkçesine yapılan kavram çevirileri de bu durumu örneklendirmektedir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, 3.C., TDK Yay., Ankara 2007.

ALKAYA, Ercan, **İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümeleleri**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/2, Spring, S. 2, www.turkishstudies.net, (Ed. Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN-Dr. Mehmet Dursun ERDEM), p. 41-53.

Altayca-Türkçe Sözlük, (Haz. Prof. Dr. Emine GÜRSOY-NASKALİ, Muvaffak DURANLI), TDK Yay., Ankara 1999.

Altayskaya Filologiya (Sbornik Nauçnih Trudov), (Haz. L. N. TIBIKOVA, N. N. TIDIKOVA), Gorno-Altaysk 2001.

BASKAKOV, N.A., “Altayskiy Yazık”, **Yazıki Mira, Tyurkskie Yazıki**, Bişkek 1997, s. 179-187.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- BASKAKOV, N.A., **Altayskiy Yazık** (Vvedenie v İzuçenie Altayskogo Yazıkı i Ego Dialektov), Akademi Nauk SSSR, Moskva 1958.
- BASKAKOV, N.A., **Tyurkskie Yazıkı**, İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı, Moskva 1960.
- BASKAKOV, N.A.; Toşakova T.M., **Oyrotsko-Russkiy Slovar**, OGİZ, Moskva 1947.
- BURAN, Ahmet, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri**, TDK Yay., Ankara 1996.
- BURAN, Ahmet, “**Çok Dilli Toplumlarda Dil İlişkileri ve İletişim Sorunları**”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan ALKAYA - S. Kaan YALÇIN - Murat ŞENGÜL), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s.182-205.
- BURAN, Ahmet, “**Dil İlişkileri ve Kavram Tercümelere Üzerine Bir Değerlendirme**”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan ALKAYA - S. Kaan YALÇIN - Murat ŞENGÜL), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s.269-274.
- BURAN, Ahmet, “**Dil ve Edebiyat**”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan ALKAYA - S. Kaan YALÇIN - Murat ŞENGÜL), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s.170-172.
- BURAN, Ahmet, “**Yabancı Diller Karşısında Türkçe**”, **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan ALKAYA - S. Kaan YALÇIN - Murat ŞENGÜL), Turkish Studies Publication, Ankara 2008, s.165-169.
- BURAN, Ahmet; ALKAYA, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- CRYSTAL, David, **Dillerin Katli**, (Çev. Gökhan CANSIZ), Profil Yay., İstanbul 2007.
- ÇERNOVA, A. A.; ÇUMAKAEVA M. Ç., **Altayskiy Yazık Uçebnoe Posobie Dlya Russkoyazıçnıh**, Gorno - Altaysk 1992.
- DAYIM, Nina, **Russko-Altaysko-Turetskiy Razgovornik**, Gorno Altaysk 2003.
- DIETRİCH, Ayşe Pamir, **Rusça Dilbilgisi**, Multilingual Yay., Ankara 2004.
- DIETRİCH, Ayşe Pamir, **Slovar Lingvistiçeskih Terminov**, Multilingual 2001.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- DİLEMRE, Saim Ali, **Genel Dil Bilgisine Giriş** (Tarihsel Bir çalışma), (Haz. Muna Yüceol ÖZEZEN), Karahan Kitabevi, Adana 2008.
- DİLEK, Figen Güner, “Altay Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri** (Ed. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 1009-1084.
- DİLEK, Figen Güner, **Altay Türkçesinde Sözeylemler**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl 2007, Sayı 21, s. 39 - 49.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine, **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu**, TDK Yay., Ankara 1997.
- HUBER, Emel, **Dilbilime Giriş**, Multilingual Yay., İstanbul 2008.
- KARAAĞAÇ, Günay, **Dil, Tarih ve İnsan**, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 2007.
- MUSTAFAEV, E.; ŞERBİNİN, V.G., **Büyük Rusça-Türkçe Sözlük**, Multilingual, İstanbul 1996.
- ORSULOVA, T.E., “Prostranstvennie Poslelogi v Altayskom Yazıke”, **Teoretikieskie Voprosı Altayskoy Grammatiki** (Sbornik Nauçnih Trudov) (Haz. L.N.TIBIKOVA), Gorno-Altaysk 2002, s. 131-154.
- PERROT, Jean, **Dilbilim**, (Çev. Işık ERGÜDEN), Dost Yay., Ankara 2006.
- Russko-Altayskiy Slovar** (Red. N.A. BASKAKOV), Moskova 1963.
- STALİN, J., **Maksizm ve Dil**, (Çev. Cenap KARAKAYA), Sosyal Yay., İstanbul 1993.
- TIBIKOVA, A. T., **Glagolnoe Skazuemoe v Altayskom Yazıke**, Gorno-Altaysk 1989.
- Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, TDK Yay., Ankara 2005.
- UYGUR, Nermi, **Dilin Gücü**, YKY Yay., İstanbul 2008.
- VENDRYES, J., **Dil ve Düşünce**, (Çev. Berke VARDAR), Multilingual Yay., İstanbul 2001.
- Yazım Kılavuzu**, 25. Baskı, TDK Yay., Ankara 2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*